

SZEDETTES BÁCSKAI BUNYEVÁC SZŐTTESEK

Több, mint két évtizede Baján, bunyevác családnál háziszőttes ujjú női ing került a kezembe. Finom anyaga, érdekes technikája, díszítése azonnal felkeltette érdeklődésemet, s arra ösztökélt, kikutassam, hogy hol, mikor és kik készítették.

Eleinte úgy véltem, ideszármazott darab lehet, de tovább kutatva, Bajának két bunyeváclakta kerületében és a várossal összeépült szintén vegyeslakosságú Bajaszentistvánon még számos ugyanilyen szövés technikájú s szabású női ing került elő. Minden egyes darabnál megállapíthattam, hogy helyben készült, de készítőik már nem élnek.

Vizsgálódásaimat az említett három bajai kerületre korlátoztam.

1953-ban a díszítőművészeti munkaközösség keretében nyolc vegyeslakosságú bácskai községben vizsgáltam e bunyevác szőttestechnikát. A tanulmányozás eredményeként megállapíthattam, hogy valóban eredeti, a környező magyarság szőttes-technikájától merőben elütő bunyevác szövésmodot képvisel a megismert szőttes. Nyolc bunyevác települést gyűjtöttem fel, de a legeredményesebb tárgyi gyűjtést és a legtöbb adatközlést mégis az első kutatási helyemen, Baján, sikerült feljegyeznem.

Baja egyike a legrégebb bunyevác településeknek. Bunyevác betelepülői állítólag már 1600 körül felszivárogtak délről, a török által zaklatott lakóhelyükről: Boszniából, Hercegovinából, Dalmáciából. Nagyobbmértvű, szervezett betelepülések az 1667 körüli években történtek. A katolikus vallású bunyevácság főleg a ferences szerzetesek vezetésével jött e területre. Főbb letelepedési központjaik Baján kívül Szabadka, Zombor, Szeged, Bács, Kalocsa voltak, sőt Buda környékére is eljutottak. Bajának három kerületében: Szállásvárosban, Homokvárosban, Bajaszentistvánon még majdnem zárt egységekben élnek. Ennek köszönhető, hogy az erősebb városi, gazdaság és kulturális ráhatás mellett is megőrizték az elmúlt évtizedekig úgyszólván mindeni vonalon jellegzetes kultúrájukat, szokásaikat, pedig még azt sem állíthatjuk róluk, hogy igen elkülönítették volna magukat a magyarság életétől.

Baja környékén a bunyevácok jelentős számban még a következő községekben élnek: Felsőszentivánon, Csávolyon, Katymáron, Vaskúton, Garán, Bácsalmáson, Mátételkén. Ezekben a vegyeslakosságú községekben folytattam textilkutatásaimat. Gyűjtésem kizárólag az adatközlők kikérdezésére, személyes megfigyelésekre támaszkodhatott, szőttes technikájukra vonatkozó irodalomra — ennek hiányában — nem alapíthattam.

Az itt élő bunyevácság — az ifjabb generáció kivételével — majdnem teljes egészében földművelő volt. Az elmúlt évtizedekig még az iparra tértek sem szakadtak el a földtől, szőlőműveléstől, gazdálkodástól, az ipart tekintették másodfoglalkozásnak.

A földművelő életmód sokáig őriztette velük hagyományaikat, a mai nemzedék azonban elszakadt a földtől, a kereskedelembe, iparban, értelmiségi pályán helyez-

kedett el. Csaknem teljes egészében elhagyták népviseletüket, hagyományaikat, s így rohamosan tűnik sajátos népiségük.

A vizsgálat tárgyát képező szőttesség a múlt század közepén készült. Az akkori-ban még kizárólag földműveléssel foglalkozó bunyevácok asszonyai a téli hónapok alatt, kevés kivétellel mind foglalkoztak fonással-szövésessel, s ez általánosan így tartott egészen a századfordulóig. Még ekkor is majdnem minden házban télen felállították a dédanyáktól örökölt alacsony, nyugati típusú szövőszékeket. A szövés mellett minden házimunka, állatgondozás, kerti veteményezés, szőlőmunka is az asszonyra hárult. A nehéz, sok munkától eldurvult, megkeményedett kéz mégis tudott hajszálvékony fonalakkal dolgozni, és végtelen szorgalommal, türelemmel és ügyességgel finom szőtteket szőni. A serdülő fiatalságot is korán munkához szoktatták. A leányokat a kenderfeldolgozásnál, fonásnál, 10—12 éves korban a durvább vásznak, pokrócok szövésénél, a kész vásznak fehérítésénél állították munkába.

Száz évre visszatekintve, igen sokféle és változatos háziszőttes-féleséget ismertem meg. Majdnem minden bunyevác településen megtaláljuk a kendertermelés, sőt a lentermelés nyomait, utóbbival azonban felhagytak, mert termelése a meleg, száraz Alföldön nem vált be.

A kendert maguk dolgozták fel, télen pedig megfonták. Az így nyert kenderből szőtték a házi használatra szükséges holmit, ágylepedőket, törül- és törülközőruhákat, a munkára való ruhaneműt, női ingeket, „pöndölöket”, férfingeket, gatyákat, zsákokat. A legrégebb darabok tiszta kenderfonalból készültek, később gyári szövőfonal felvetésre kendert hánytak, s a századfordulón már sok szövött holmijuk tiszta szövőfonalból volt. Ezekből az anyagokból készült háziszőttek nem különlegesek, az országszerte elterjedt használati daraboknak megfelelői, kevés díszítő csíkozással, felszedéses sorokkal, keskeny szövött hímekekkel. Két és négy nyüsttel dolgoztak, utóbbival a darázsfészkes, különböző variációban készült alapszövésük eredeti.

A bajai városi bunyevácság gyapjával nem szőtt, gyapjúszőtteik vagy vétel, vagy házasság útján kerültek hozzájuk. A drága gyári gyapjufonállal, az általuk *iszpiánnak* nevezett fésűs gyapjával főleg az ünnepi használatra szánt *pregatyákat* készítették. (Pregatya = egy szélben szőtt kötény.)

A mindennapi használatra szánt fehérneműjükhöz a múlt század közepe táján főleg házi készítésű kenderfonalakat használták, később tértek át a gyári szövőfonalakra. Az ünnepi használatra szánt darabjaikat száz évvel korábban is hajszálvékony gyári szövőfonalokból szőtték. Ebből készítették a jellegzetes, általuk *usznova*, *usznovka* néven ismert áttetsző fehér anyagukat, melyeknek a díszítését a szintén fehér, de vastagabb szállal beleszótt különböző variációjú hosszanti csíkkötegek adják. Ezt a fátolszerű anyagot főleg ruhaneműre, ágy- és asztalneműre, dísz-törülközőkre alkalmazták.

*

Az usznovához használt gyári szövőfonalhoz hasonló hajszálvékony finom fonállal szőtték a legértékesebb, általuk *csancsánának* vagy *csoncánának* nevezett *szedettes* technikájú szőtteiket is. E szőttest így ismerik minden települési helyükön. Bárhol kezdtem kutatni a szedettesen szőtt női ingek után, eredménytelen maradt a faggatásom. Amint azt mondtam, hogy csancsánás régi ingeket szeretnék látni, azonnal megértették, mit keresek. (A szó jelentését nem tudtam kikutatni, lefordítható értelme nincs.) Egyik bajai bunyevác asszony a szó értelmét a magyar „csecse” kifejezéssel hozta összefüggésbe. Valószínűleg ilyenféle értelme van, mert a hercege-

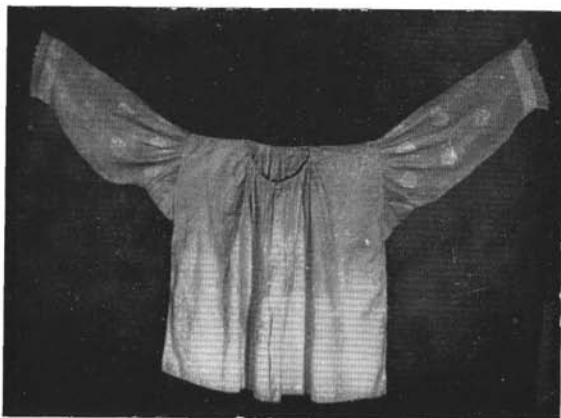

I. ábra. Bajszentistváni bunyevác család,
az 1870 körüli évekből

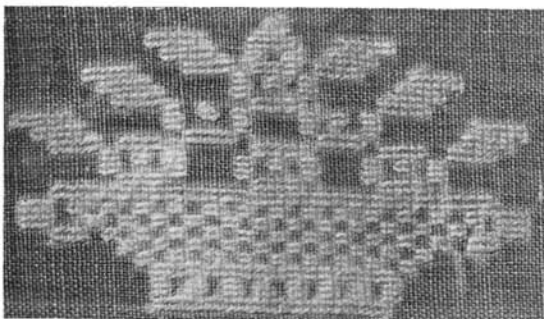
szántói sokacoknál is így hívják, de ott nem szövőtechnikát jelölt: a *csancsánás* női ingeik, *csancsánás* női kötőik vékony háziszóttos alapon szálhúzással, hímzéssel, színes keskeny szalagokkal, islóggal agyondíszított darabok. Tehát a *csancsána* jelző itt valami különösen díszes, ünnepieset jelölt. Ezt a melléknévként ismert kifejezést főnévi és igealakban is használják pl. „én már nem tanultam meg a csoncsálást”, „nem tudtam csoncsálni”.

Az ismertetendő szövéstechnika itt ma már nem él. Tehát már nem sikerült olyan élő bunyevác asszonyt találnom, aki még maga is ezzel az eljárással szőtt, csak olyat, aki még gyermekkorában látta anyját, nagyanyját csancsánát szőni. Hogy mégis hiteles legyen a gyűjtésem, igen sok adatközlőt kellett kikérdeznem, hogy valamennyire is pontosan tudjam a szövéstechnikát ismertetni, történetét rögzíteni.

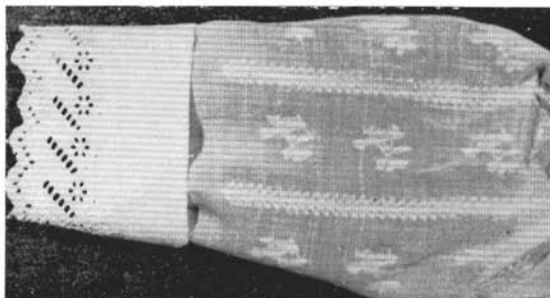
Az *öreg sztárák* és *májkók* (atyai és anyai nagyanyák) ládáinak, szekrényeinek mélyéből, szalmazsákok rejtekeiből kerültek elő ezek a közel 100 éves darabok. Egy-egy csancsánás női-, vagy férfiing fehérre mosva, fényesre vasalva, a tulajdonosának az életben viselt legkedvesebb öltözetdarabjaival, az usznovka ágyterítőből alakított szemfedéllel együtt kendőbe csomagolva, az utolsó nagy útra volt előkészítve. Pár éve történt, hogy egy halódó öreg szállásvárosi asszony addig nem

2. ábra. Bunyevác női ing, opletyka.
Az ujjak háziszóttésből készültek,
szedettes, csancsánás technikával díszítettek

3. ábra. A 2. ábra ingujjába szőtt kosaras díszítmény

4. ábra. Női ingujj, madaras, rozsmaringos beleszőtt mintával. Az ujj végződése gyári hímzés, amit a könyök fölé visszahajtva viseltek

5. ábra. Tkányica alapba csancsínás technikával beleszőtt, talapzatra állított rózsás minta

nyugodott, míg rá nem adták a *csancsánás* ingét és a hozzákészített öltözetét, attól félt, hogy ha meghal, nem ebbe öltöztetik.

A szemtanúk szerint a *csancsána* szövése sok bunyevác családban még ma is meglevő, de már csak a padláson heverő, alacsony, nyugati típusú szövőszékeken történt. A fonal felvetésére már kevés az adat. Volt, aki látta, hogy az utcán vetették fel, s nagy kövekkel rögzítették a két végén a felvetéshez használt deszkákat, volt aki úgy látta, hogy a ház falán vetették fel a vékony fonalakat. — Baján a csancsánát még legtovább szövő Vidákovics Rókusné akkor még élő nagy idős leánya szerint az ő anyja a szobában vetette fel a fonalat. Mint 12—13 éves leány segédkezett a gombolyításban. A kis motringokat előbb jól szétrázták, mert a vékony, főleg az erősen sodrott bodros fonalak igen könnyen összetapadtak. A vékonyszálú fonál könnyen kócolódott, s ha az anyja nem vette észre, titokban gyorsan eltüntette a gubancos részt. A felvetésre sima fonalat használtak, a leszövése, a női ingekhez legtöbbször bodrosan sodrottat.

Általában 46—48 cm szélességben, 2 nyüsttel szőtték a csancsánának az alapanyagát, amit ők *tkánya*, *tkányica* néven neveztek. Ebbe az alapanyagba szőtték a vastagabb, kevésbé sodrott fonállal a mintákat. A minták kialakítása nem a szokott szövési módon nyüstök, félnyüstök, szövődészka, vetélő segítségével készült, ahol a mintát kialakító szál az anyag fonákján egész szélességben végigvezetődik. A minta kialakításához használt vastagabb fonálból kis motringokat tekertek, ezeket kézzel bújatták át a kötőtűvel, lapos csont- vagy fémtűvel felemelt szálak közé. Annyi motringgal dolgoztak, amennyit a minta megkívánt. Ellentétben a szokásos szövésekkel, szövés közben itt a minta fonákja volt felül, s a vezetett szálak a szövőasszony előtt lógtak. Nagyon pontosan kellett a szálakat számolni, mert az elhibázott részek fejtése majdnem lehetetlen volt.

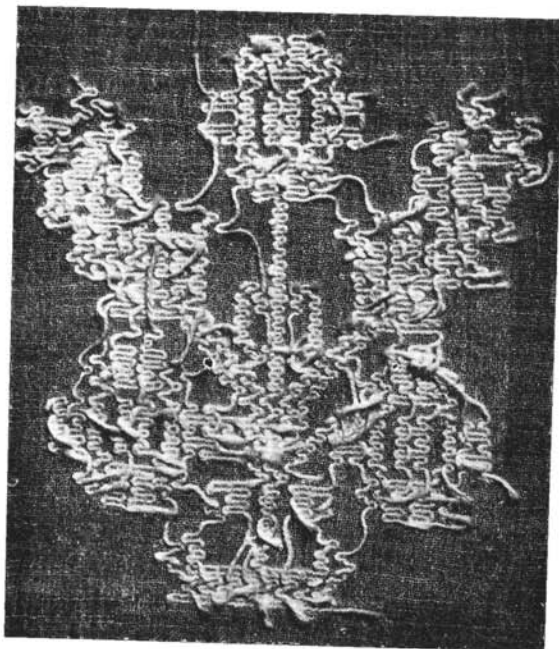
Ritkább felvetésnél egy-egy mintaelemet 4, a sűrűbb láncsoroknál 6 láncfonal alkotott, tehát 2, illetve 3 láncfonalat kellett felszedni, s a vastagabb fonalat ezen átbújtatni. Minden felszedett mintasort 2 sor vékony fonállal szőtték végig a vetélővel. 2, illetve 3 sor vastagabb fonállal vezetett mintasor és az ezeket leszöví 2—2 vékony vetüléksor alkotta az egy-egy merőleges irányú mintaelem magasságát. A bordával óvatosan kellett a szálakat levérni, mert a vékony fonál könnyen szakadt.

Nehéz technikája miatt nem mindenki, vagy legalábbis nem mindenki egyformán ügyesen érthetett ehhez a szövéshez, amint a népművészet bármelyik ágában is igazán kimagaslóan értékeset és szépet mindig csak átlagon felüli tehetséggel s ügyességgel rendelkező alkothat.

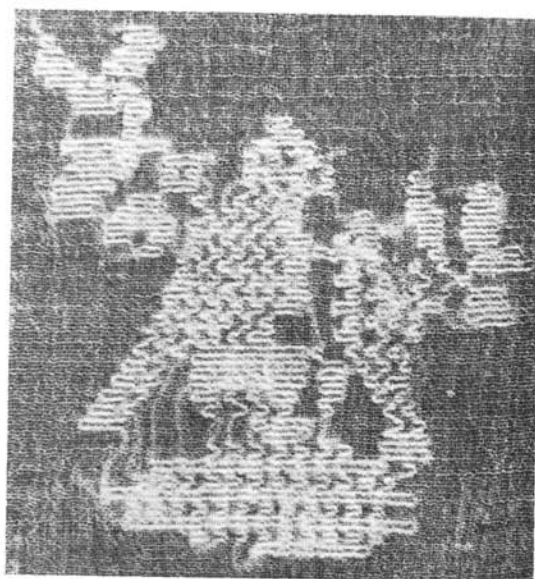
Egy jónevű, ügyes bajai mütakáccsal is megvizsgáltattam az egyik ilyen szedetesen szőtt bunyevác munkát, aki kijelentette, hogy az alapanyaga lehet ügyesen készített háziszőttés, de a mintát már nem szövőszékeken szőtték bele, hanem a kész szőttésbe behímézték. Képtelennek tartotta, hogy a hajszálvékony fonalat ki lehessen számolni és a sok szál vezetésével valaki vesződni tudjon. Valóban, bámulatra méltó türelem kellett a csancsánák szövéséhez.

Egyik adatközlő¹ emlékezett, hogy nagyanyja a csancsána szövésekor már hajnali négykor ült a szövőszéke mellé, amikor még az egész ház mélyen aludt és csend volt. Kis mécsese mellett, meggörnyedve számolgatta, szedegette a szálakat, szőtte lányának, unokáinak a szebbnél-szebb mintákat. Ugyanez az adatközlőmmondotta, hogy legidősebb nővérét az édesanyja meg akarta tanítani csancsánát szőni, de annak már nem volt kedve és türelme hozzá, így szigorú anyjuk rázárta a szoba ajtaját, úgy kényszerítette, hogy a saját kelengyéjébe csancsánás ingnek

¹ Ulakity Sándorné. Baja. szül. 1873. - 2. J.

6. ábra. Az 5. ábra fonákja. Jól látható a motívumot kialakító vastagabb fonál vezetése

7. ábra. Talapzatra állított virágos ág madárral

valót szőjön. Öreg csávolyi adatközlő² úgy emlékszik vissza nagyanyjára, hogy mindig erősen meggörbült háttal tipegett. Ha azt kérdezte, hogy miért görbe, azt a választ kapta, hogy fiatal korában a sok csancsána szövéstől görbült meg ennyire a háta. — Ismét egy híres szövőasszony leánya³ arra a kérdésemre, hogy miért nem tanulta meg a csancsána szövést, azt felelte: „Anyám akarta, hogy tanuljam meg én is, de én nem akartam, mert láttam, hogy ez milyen nehéz, s még hozzá illet másnak szőni, nagyon keserű kenyér.”

Egyedül Vidákovics Rókusné⁴ról, a Mácó Ancsina néven ismert hajdani ügyes szövőasszonyról⁴ hallottam, hogy korán özvegységre jutott, és kenyérkeresetként foglalkozott csancsána szövéssel.

A nagy türelmet, kitűnő szemet, sok időt, ügyességet, ízlést követelő munka mellett mégis a múlt század 60—80-as éveiben még 20—40, sőt néhány esetben 50 csancsánával szövött ing is került egy-egy hozományba. Szegények, gazdagok szőtték, de a szegénynek egy-két darabbal is be kellett érnie.

A fonal beszerzése nem jelentett különösebb anyagi nehézséget. Az előállítás-hoz, megszövéséhez szükséges idő, a végtelen türelem, ügyesség, szép érzék adott a szőttéseknek különös, nagyobb értéket. Nem csodálkozunk, ha a még élő szemtanúk a megmaradt darabokat nagyra értékelik és féltve, kegyelettel őrzik.

Vidákovicsné leánya a szalmazsák alól szedett elő egy kis motring vetüléknek használt, erősen sodrott, vékony fonalat, ami még az anyjától maradt reá. A sima, vékony szálú fonalat 120-as *selyemsótinak*, *szvilena sótinak* nevezik, az erősen sodrottat *kudrava* néven ismerik. A minta beszövéséhez használt vastagabb pamut szerin-tük 60—80-as lehetett.

Baja környékén a sodrott szövőfonalakat, bármilyen vastagságút és márkájút *sóti* néven ismeri mind a magyarság, mind a bunyevácság és a sokácság. Igyekeztem ennek a helyi elnevezésnek az eredetét kikutatni, de ezideig csupán hipotézist állíthattam fel. A legrégebbi finom szövőfonaluk angol gyártmányú lehetett, talán egy skót (scot) gyár után egyszerűsítették le a ma is használatos elnevezést. — Az angol macskafejes *angelszke macske* márkájú selyemsóti fonalat tartották a csancsánát szövő öregek a legjobbnak.

A szövőfonalaikat nem gyári számozás szerint nevezték és nevezik ma sem, hanem az egy csomagban található motringok száma után.

A csancsánák alapanyagát, a *tkányicát* kétféleképpen szövik. Általában a láncfonaluk rendesen sodrott és vékonyabb minőségű, a vetülékfonaluk erősen sodrott, bodros, legtöbbször valamivel vastagabb szálú is, de a vékonyabb fonalat is használták láncfonálnak és vetülékfonálnak

Az Anyagvizsgáló Intézet textilmérnöki elemzése a felküldött minták alapján mercerizált pamutnak minősítette a selyem sótijukat. A bodrosan szőttnél a láncfonál finomsági számát 140 m/g-nak, a vetülék fonalat 112 m/g-nak találta. A vékonyabb szálú dísztrükközőknél az analízis úgy a vetülék, mint a láncfonál egyező finomságú számát 340 m/g-nak találta.

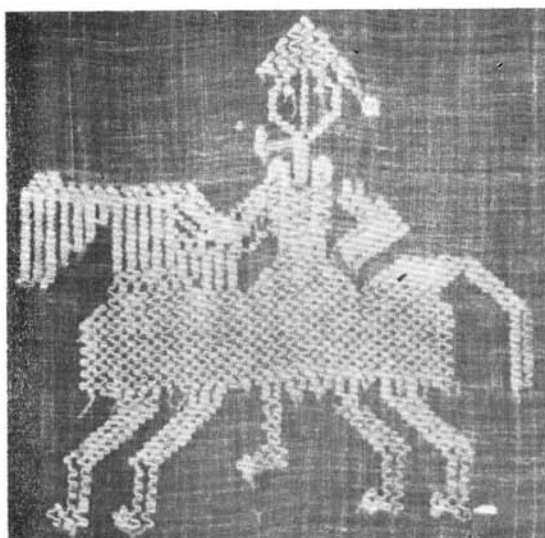
A fonalakat a bajai „Kakas” boltban vásárolták, a bajaszentistvániak a „Móric” boltban. Az előbbi üzlet néhány éve szűnt meg. Utolsó tulajdonosa ilyen finom szálú fonalakat már nem tartott. Szerinte az angol Krapp-cég 50-es finomságú cérnája lehetett a 120-as selyemsóti. — Egy régi bajai nagykereskedés volt alkalmazottja arra emlékezik, hogy ők a csehországi Pottendorfer cégtől hozattak a selyem-

² Jeszenovits Mihályné, Kristó néni, Csávoly. szül. 1883.

³ Beck Mihályné, szül. Vidákovics Mária, Baja, szül. 1867.

⁴ Vidákovics Rókusné, Baja. szül. 1847.

8. ábra. Huszáros díszítmény női ingujjon

9. ábra. Bunyevác dísztörülköző (peskír)
Bajaszentistvánról

sótihoz hasonló vékony fonalat, „Vasmacskás” gyártmányú volt. A kereskedelemben „gázir” néven ismerték, két és fél kg-os csomagolásban. Akkoriban egy-két takács vásárolta tőlük, akik a bunyevácság által addig *usznova* néven házilag szőtt, áttetsző, finom anyagot *rácvaszon* néven a bunyevácság részére nagy mennyiségben szőtték. A századforduló körül a bunyevác asszonyok már nem tudták az usznovát szőni. Az akkor használt finom szövőfonal hasonlított a csancsánák szövésénél használt anyaghoz.

Bár hajszálvékony volt a finom fonál, aránylag erős volt, tehát cérnás sodrású lehetett. Több esetben tapasztaltam, hogy a vékony háziszöttes *tkánicából* készült ingujjak túléltek az ingnek gyári sifonból készült többi részét s érdemes volt ez utóbbit újjal kicserélni. A vékony, fátyolszerű anyag még ezt is kiszolgálta.

Egy bajai adatközlő⁵ említi, hogy 30 éve a dédanyjától örökölt holmi között talált egy kis motring szövőfonalat, amit kányica szövéséből maradt. Akkoriban ő zsebkendők aszúrozásával foglalkozott és a talált selyemsóti fonalat felhasználta ehhez a munkájához. „A vékony selyemsóti fonál olyan erős volt, mint a haj”. — Színes selymezsebkendőket is aszúrozhatott a fehér fonállal, vékonysága mellett a színes anyagon nem is tűnt fel a fehérsége.

Körülbelül 40—50 drb csancsánás szövással díszített női inget, ingujja darabot, vagy még fel sem használt szöttest vizsgáltam, de ezek között csak négyet találtam egyező mintával díszítve.

A minták elhelyezése a női ingujjakon többféle. Találunk az ingujj közepén egy nagyobb motívumot, vagy a két felén egyet-egyet. Egy más változatnál 5 kisebb minta szerepel, 3 az ingujj vállfelé eső részén, kettő alatta helyezkedik el. Elszórt, apró virágmintával szövöttek is vannak.

Teljes férfiinget már csak kettőt ismerek, ezek közül is az egyik már a föld alatt van, meghalt az öreg gazdájával együtt.

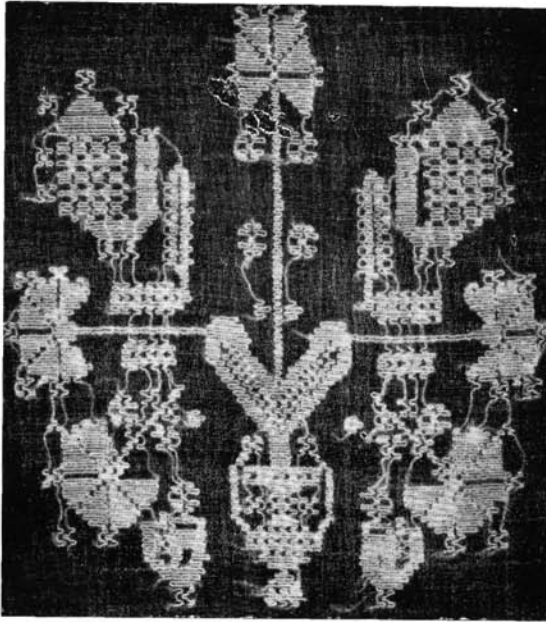
Ezeken kívül még csak két férfi ingujjtöredéket láttam és az adatközlőim emlékezéseire támaszkodhattam. Ezekből valószínűleg csak egy-egy készült mindenkinek. Talán jegyíngek is voltak, megbízható adatot ezekről nem jegyezhettem fel. — A férfiíngeknél úgy láttam, hogy a bő, két szélből álló ingujjak szélén helyezték el a díszítést: másfél, két cm széles, egyszerű csíksorok között apró virágok sorakoznak. Azon a darabon, amely a bajai múzeumban van, elszórtan beleszótt virágkosarak töltik ki az egész áttetsző háziszöttes ingujjat.

A díszítőrukközüiknek *peskireknek* a két végét díszítették csancsánás szövással.

Az alkalmazott motívumok sokfélék és változatosak. A legrégebbnek tartott női ingen az alapmotívum mértani. A régieken gyakran szerepel a székfű, különféleképpen variálva. Majorannás, rózsás, és stilizált virágmotívumaikat ritkán szövik elszórtan, gyakoribb a bokorban való elhelyezés. Ezeket a virágbokrokat gyakran valami talpazatra, tartóba helyezik. — A virágcsokrok felépítése legtöbbször szimmetrikus, amit könnyebb szőni. Előfordul az ellenkezője is, de a térkitöltésre akkor is ügyelnek, a szövésadta merevséget ügyes vonalvezetéssel igyekeznek lazítani. — Az ember- és állatábrázolást is kedvelték, menyecske, huszáros, madaras, pávas díszítő elemeket találtam.

A férfiíngeknél és a díszkendőiknél csak apróbb virágmotívumokat és egyszerű csíkokat használtak fel a díszítésnél. A férfiíngeknél előfordulhatott az alakos díszítés is, mert pl. emlékeztek Katymáron egy kacsás szöttes ujjra darabra. Sokat kutattam utána, de eredménytelenül.

⁵ Budimácz Mária, szül. Baja. 1902.

10. ábra. Talapzatra állított szegfűs, pávás szedetttes szövessel készült díszítmény. Baja-szállásváros

A legrégebbi díszkendőkön a fátyolszerű tkányica alapba szőtt harántcsíkok között csillag- és virágsorok adják a mintát. *Usznová*ból készült díszkendők követték ezt a típust, ahol azonban a két végén a csancsánás szövésű díszítés még megtalálható.

Már csak másod- és harmadkézből kaphattam az adataimat, így a minták népies elnevezéseit nem tudtam megtalálni.

Vidákovics Rókusné leánya emlékezik arra, hogy anyja megrendelői, örök asszonyi hiúság szerint mindig csak azt kérték, olyat szőjön, amilyen mintát még senkinek sem szőtt. Így anyja megszőtt a régi minták mellett mindent, amiben szépet látott virágon, növényen, szöveten stb. Emlékeznek csávolyi szövőasszonyról, aki a befagyott ablakról a neki tetsző téli jégvirágokat az ingujjba is beleszötte.

*

Ezeknek a szedetttes technikájú szöttéseknek az alapanyaga az általuk selyem *tkányicának* nevezett fátyolszerű háziszöttes mindég tiszta fehér volt, a beleszött motívumok is fehér fonállal készültek. Színesen szőtt női és férfi ing nem került hozzám, és nem is hallottam, hogy voltak ilyenek.

Egyedül a későbbi usznovából készült dísztrüklözőiknél találtam színes csancsánás szövést, ahol a fehéren szőtt minta mellett a piros és a kék is szerepel. Egy később készült kendőnél az usznova alap hosszanti piros csíkozása mellett, a két végén alkalmazott piros harántcsíkok között egy egyszerű ágacskákból kialakított, szedetttesen szőtt sor is piros fonállal készült.

Mindkét eredeti és jellegzetes háziszöttes alapanyaguk fehér, az ebből készített ruhaneműik, ágy- és asztalneműik a tökéletes fehérségükkel tűnnek ki. Általában

igen kedvelik a fehér színt s a fehérség megkövetelte a tisztaságot. Egy bajai bunyevác asszony büszkén dicsekedett, hogy fiatal korában 11 vízben mosta át ruháit. Nem is kéikitenek sohasem, mert vakító fehérre mosnak enélkül is.

*

A csancsánával való díszítést a bunyevácok a női ingeknél, férfiingeknél, dísz-törülközőiknél alkalmazták. Ezek közül női ing került elő legtöbb (opletyka). — Bevarrott, szűk ujjú, „vállfótos”, rövid ingek ezek, melyeknél az ingnek csak az ujjja készült a már leírt, áttetsző tkányicából, az eleje, a háta gyári pamutvászon, sifon volt. A régi daraboknál pamut vászon helyett használtak usznóvat is. Az ujjakon kívül még a „vállfót” és a hónalj betoldás (*látice*) volt a háziszóttas anyagból.

A 48—50 cm szélességben szőtt tkányica adta egyúttal az ingujjak felső széles-ségét, illetve bőségét. Apró ráncolásokkal, berakásokkal állították a vállhoz. Az ingujj eredetileg a könyök alá ért, de mondják, használatnál a könyök fölé hajtották vissza. Maguk az ingek is rövidek voltak, 42—43 cm derékhosszúsággal.

A régi ingeknél az ujjak széle csak egyszerű szálhúzással (*klaszácski, subricski*) voltak visszazegve. A ráncolt nyak is simán szegett volt. A későbbiekben úgy az ujjak szélén, mint a nyakon keskeny horgolt csipke volt a díszítés, ezt követte a gyári himzés divatja.

Az adatközlők emlékezete szerint az inghez hajdan a következőképpen öltöz-ködtek. Vásznon pendelyre (*szkute*) húzták fel az inget, erre vettek 3—4 *sifonciból* varrt alsósoknyát, majd a vékony taftselyem szoknyát, elszórtan beleszótt színes virágokkal. Legtöbbször a kötény is ugyanabból az anyagból készült. Hordtak hozzá vékony szövetsoknyát is, finoman szőtt gyapjú pregatyával. Ezek bokáig érő, hosszú szoknyák voltak. Az ingre piros, meggy színű vagy barna selyem váll-kendő került, ezt hátul a derékon kötötték meg. Erre húzták az atlaszelyemből, bársonyból készült, széles paszománnyal szegett, rövid derekú, alul berakott, fodorral ellátott pruszlikot. A nyakon lázsiszt viseltek. Baján a szerényebb ezüst *cváncige* járta, a gazdag szabadkaiaknál, katymáriaknál és garaiaknál — arany dukátok is előfordultak.

A 80-as évekig a leányok és a fiatalasszonyok ünnepi viselete volt ez. A lányok hajadonfőtt, koszorúba (*pleténica*) fésülködve jártak, fekete selyem, vagy bársony pántlikával a koszorúhaj előtt. A pántlika a lányok derekáig ért, a vége passzománnyal volt szegve. Az asszonyok fején selyemkendő volt.

Amikor a csancsánás női ing divatját múlta, az öregek munkára hordták, a szellős ingujjak alkalmasak voltak erre.

Férfi ing már nem található (korsulya). A bajai múzeum részére sikerült még egyet megszerezni. Az öregek emlékezetében azonban éppen úgy él, mint a női ing, a nagyapai, dédapai ünnepi öltözethez tartozott.

Csípőn alul érő, hosszú ingek voltak ezek, „vállfót”-tal. Ez és az ujjak voltak a háziszóttas tkányicából, melyekben a szedetttes hímek a bő ingujjak szélén helyez-keztek el.

Az ing többi része finom sifonból volt. A nyak egyenes szabású, s visszahajtva viselték. Eleje szegélyekkel díszített. A két szélből összeállított bő ujjak a vállnál finom lerakásokkal díszítve ráncoltak, pálhabetoldással. Szélei szálhúzással vissza-szegettek.

Eredetileg bő vászon gatyához viselték, ezüst paszománnyal szegett, ezüst gombokkal díszített színes, bársony mellény, és még ráncos csizma tartozott hozzá.

Úgy a női, mint a férfi ingek kézzel, s tökéletes öltésekkel varottak. és csak a fonákján különböztethetők meg a gépvarrástól.

Csancsánás szövésű díszítés van még a legrégebbi dísztrükközőiken, a peskíreken. Ezeknél is a fátyolszerű tkányica az alap. Az anyag szélessége 45—50 cm, hosszúságuk 120—140 cm. A peskírek két szélén helyezték el a szedetttes szövésdíszítést, ez szerkezetben hasonló a férfi ingeknél alkalmazott díszítéshez. Későbbi változatnál már a csíkos usznovát vették alapnak és ennek harántcsíkozása között van az apróvirágú csancsánás szövés. Ezután következtek a csancsánás szövés nélküli uszonva peskírek. Ezek a két végükön szálhúzással visszazsegettek és a régebben készítették kötött csipkével díszítettek.

Az ilyen trükközőknek nagy szerepük volt a régi bunyevácok életében. A születéstől a halálig kísérték őket, minden ünnepükön hagyományos keretek között használták.

A rendelkezésemre állott lehetőségek szerint, adatközlésekre támaszkodva, a bunyevác szedetttes technikára visszamenőleg 1840—50-ig tudtam hozzávátólegesen pontos adatokat szerezni.

A legrégebb előkerült darabok Baja-szállásvárosban és Bajaszentistvánon készültek. Ugyanebben az időben a Baja környéki településeken szőtték és használták is ezeket a szöttteseket. Szövése és viselete 1870—80-ig tartott. Az utolsó készítője a már említett bajai Vidákovicsné volt. A nehéz szötttesttechnikát az ingeknél a hímzéssel való díszítés váltotta fel. Szállásvárosban egy öregasszony⁶, még pár évvel ez előtt, nyáron is fel-felvette az öregektől örökölt csancsánás *opletykáját*. Általában a szedetttes szötttes női ingeket Baján és Bajaszentistvánon viselték legtovább, mint pruszlikos felsőruhát. A legtöbb bunyevác településen, főleg a vegyeslakosságú községekben a meggazdagodott bunyevácok hamarabb áttértek a selyemruhák divatjára, s túlszárnyalták a magyarokat és németeket.

Megkísértem azokon a területeken is e szötttesek után kutatni, ahol a letelepedett hajdani bunyevácok beleolvadtak a magyarságba. Egyelőre semmi nyomra nem bukkantam.

Berkits György (Tudománytár Új f. Ért. 314—331. 1839.) a csepelszigeti bunyevác népviselet leírásában említést tesz a nők „patyolat” kötényéről. Ez a tkányéhoz hasonló háziszötttes lehet, esetleg éppen szedetttesen szőtt. „Hímzett trükközőkről” is írt, valószínű, hogy akkor még azok is szövással díszítettek lehettek.

Mint megállapíthattam, a nálunk 1880-ban már megszűnt technika a délre eső délszláv vidékeken, tovább volt használatban. Egy felsőszentiváni szövőasszony⁷ említette, hogy amikor szülei a századfordulón leköltöztek Szlavóniába, ő mint 10—12 éves gyermek Dolnja-Mioljácon, 1905-ben még látott csancsána szövést. Ugyanígy nevezték és ismerték ott is és ugyanúgy női ingeket díszítettek vele. Gyermek korában az anyja mellett a szövést már próbálgatta, s magabiztosan leült a szövéshez, de a bordahasználattal a vékony fonalakat elszaggatta.

Alkalmam volt egy drávaszentmártoni horvát szövőasszonnyal⁸ is találkozni. A szedetttes technikának ők a nagy mesterei. Csak a felhasznált anyag, színezés, díszítési mód egészen eltérő a bunyevác szötttesektől. Amikor megmutattam egy 1865-ben itt készült csancsánás darabot, boldogan ráismert az általuk 50 éve szőtt *csuncsáni* szövésre. Akkoriban a női ingujjak díszítésénél használták ezt a szövési módot, s szötték egészen az első világháborúig, a Lakócsa környéki nyolc faluban. Ezek: Felsőszentmárton, Drávakeresztúr, Drávasztára, Révfalu, Szentborbás, Tótfalu, Potony és Lakócsa.

⁶ Budimác Izvánné, szül. Baja. 1874.

⁷ Gyukits Mátyásné, szül. Felsőszentiván. 1895.

⁸ Antal Gáborné szül. Gyuradinovics Anna, szül. Felsőszentmárton, 1894.

Ismerte az odaszármazásnak eredetét is. A szlavóniai Szlatinától 20 km-re fekvő Váskáról került át hozzájuk a divatja. Valószínűleg nem volt olyan szűk ujjú az ing, mint a Baja környéki, mert tarka virágos kásmír kis inget is hordtak alatta. Az áttetsző anyag alatt a színes foltokat szépnek találták. Ehhez a szövésükhöz használt selymes, vékony fonalukat ők *tiriptikának* nevezték és a sellyei Willer-cégnél, vagy Pécssett szerezték be. A sóti elnevezést nem ismerik. — Náluk is ünnepi viseletként szerepelt a csuncsánás ing; fehér háziszóttos szoknyát hordtak hozzá, egyszerű köténnyel, pregatyával.

Több megbízható adatközlőm állítja, amit én is valószínűnek tartok, hogy Bács-Kiskun megyénk déli határán túli terület bunyevácainál is, az itteniekkel egy időben szótték és ugyanúgy használták is a csancsánás szóttéseket.

Azokon a magyarországi területeken, ahol a hajdani bunyevác települések már teljesen beleolvadtak a magyarságba, így Szeged, Kalocsa, Budapest környékén, ez irányú kutatásaim eredménytelenek voltak, a hagyományok már eltűntek.

*

Országhatárainkon kívül is megpróbáltam tájékozódni a csancsánás, finom szóttésekhez hasonló népi munkák elterjedéséről.

Egy tulajdonomat képező délvidéki szerb peskiren megtaláltam ezt a szedetttes technikát. A fátyolszerű, finom fehér alapba ennél piros fonállal történt a díszítő szövés.

1954-ben alkalmam volt a budapesti bolgár népművészeti kiállítás gazdag anyagát tanulmányozni. Megállapíthattam, hogy az általuk is peskirnek ismert díszítőrközők nagy része szedetttes technikával készült. Sima és erősen sodrott fonalaik vastagabb szálúak voltak, mint az itteni csancsánás szóttések. A kisebb számú tiszta fehér peskireken kívül nagyobb számban szerepeltek a színves, szedetttes szóttések. — Díszítményeik elhelyezésében, alkalmazásában sok rokon vonás található a bunyevác szóttésekkel.

Északi szomszédainknál is találkozhatunk ilyen fátyolszerű, szép szóttésekkel.

Az 1957-ben Pozsonyban megjelent SLOVENSKÝ L'UDOVÝ TEXTIL szerint a Poprád melletti Zdiar és még egy-, két Magas Tátra alatti községben az asszonyok „*rajntuchu*” elnevezéssel, a csancsánáshoz azonos technikával, tiszta fehér fátyolszerű szóttéseket készítették ünnepi öltözeteikhez.

1954-ben a Poznámban kiadott EDYTA STAREK: STRÓJ SPISKI c. néprajzi füzet „*rantuchy*”, „*fartuchy*” néven szintén ilyen fátyolszerű, szedetttes technikával szótt viseletdarabokról számol be.

*

A hímzés és a szövés között álló szedetttes technikát hazánkban és hazánkon kívül is sokfelé alkalmazzák a népi szövők, de a fonalak minősége, finomsága, színezése eltér az itt ismertetett tiszta fehér színben, fátyolszerű, áttetsző finomsággal készített munkáktól.

A nagy türelmet, hozzáértést, izlést követelő népművészeti alkotások, — bármelyik nép asszonyai is készítették ezeket a csodálatosan szép és finom szóttéseket, — kiemelkedő népművészeti értékeket jelentenek, és feljegyzésre, megörökítésre érdemesek.

Báldy Bellosics Flóra